

האדם הקדמון והאדם הראשון על הירח: האם הלאומנות היא ירושה ביולוגית החוזרת את שורשי החיים עלי אדמות?

(המשך מעמוד 7)

יש בעלי-חיים המתקיימים בבדידות מזהירה, כל פרט בפני עצמו. הגמר, אחד הציידים המוכשרים ביותר בתבל, חי לבדו. חייו החברתיים מצומצמים למיזער — הצורך בהזדווגות לשם המשכת השלשלת.

יש בעלי-חיים החיים במישפחות מצומצמות, כמו האריה. "מלך החיות" חי כזכר בודד, כשהוא מוקף בכמה נקבות ובצאצאיו הצעירים. קבוצה זו פועלת כיחידה מישפחתית ומיבצעית.

ויש בעלי-חיים — ביבשה, בים ובאוויר — המתקיימים בשבטים. יש שבטים הנעים והנדים על פני מרחבים, ויש דבקים במרחב מצומצם אחד, שאליו הם קשורים, שבו הם מתפרנסים ושעליו הם מגינים.

זוהי האומה המקורית.

ה"לאומנות" של בעלי-החיים האלה היא מיסגרת קיומית חיונית לבעליה. היא דרושה להגנה עצמית, כשרק השבט כולו מסוגל להבטיח את שלומה של החיה היחידה. כך מאורגנים הבאבונים, קרובי-המישפחה של הקוף האנושי, במערכת-הגנה שיבטיח אוטומטית, בהנהגת רודן כללי-כולל. לולא כן לא יכלו הבאבונים החלשים להתר זיק מעמד מול טורפים חזקים יותר, כמו הנמרים.

הלאומנות היא גם אמצעי להגנה על הטריטוריה, כשבבעלי-החיים הבודד אינו מסוגל לחלוש לבדו על שטח-מחייה הדרוש לפרנסתו. לולא התארגנו כך, היה המין כולו מוכחד על-ידי הרעב. גם אם היה מצליח להינצל מידי טורפים חזקים ממנו, אך מיסגרת-החיים הלאומית אינה רק צורך קיומי חומרי. אצל מינים רבים של בעלי-חיים, היא גם צורך קיומי נפשי, המספק תוכן לחיי השבט והמקיים את אחדותו.

"הקוף הצורח" — קרובי-המשפחה אחר של האדם — זכה בכינוי זה בשל התכונה הבולטת ביותר שלו. בעלי-חיים זה חי בשבט, המחזיק בטרטוריה מסוימת. בן השבט מבלה את מרבית יומו בכך שהוא רץ מגבול לגבול — פעם בצפון ופעם בדרום, פעם במזרח ופעם במערב — כשהוא צורח בקול-יקולות לעבר בני השבטים השכנים, ומתגרה בהם עד שהם מתרכזים מעברו השני של הגבול וצורחים לעומתו. יש אומות אנושיות אשר התנהגותן דומה מאוד לזו של שבט של קופים צורחים.

יש רק הבדל אחד: הקוף הצורח מסתפק בתוקפנות קולנית. אין הוא עובר את הגבול בהמוניו, כדי להרוג את בני-מינו מן העבר השני. לכן מסוגל רק הקוף האנושי, בעל המוח המגודל, הממציא וההרסני, שלא למד מעולם לכסוף את יצריו התוקפניים שלו-חיה-הרסן לכלי-ברזל של התנהגות תרבותית — כפי שלמד הקוף הצורח.

● החיה הלאומית

החיה האנושית אימצה לעצמה את צורת-החיים השיבטית משחר התפתחותה. בשנת תשמ"א פורסם בבריטניה ספר פרובוקטיבי של ביולוג שטען כי האדם לא התפתח מן המין המשובח ביותר של הקופים, כפי שמקובל היה להניח מאז ימי צ'ארלס דארווין, אלא דווקא ממין בלתי-מוצלח של קופים, שלא הצליח להסתדר עם סביבתו הטיבעית. לפי תיאוריה בלתי-שיגרתית זו, הקוף האנושי אינו אלא סעות טראגית של הטבע, התפתחות סרטנית בעולם בעלי-החיים, המאיים עתה להשמיד את כל החי והצומח על פני כדור-הארץ.

כך או אחרת — למן הרגע שבו התרומם אחד ממיני הקופים — מוציאה או חתומה — על רגליו האחריות והחל בהתפתחות לקראת ההווייה האנושית, חי מין זה בשבטים.

האדם הקדמון, שלא חלם עדיין על מטרופולין של מיליונים, חי בשבטים קטנים שתרו אחרי מזון, ושהיו מוכנים בכל עת לרצוח — ואולי אף לאכול — בני שבטים אנושיים זרים שניקרו על דרכם.

מאז ועד היום, במשך מיליוני שנים, לבשה ההתפתחות השיבטית, ה"לאומית", של הקוף האנושי צורות שונות ומשונות, בתשובה על אתגרים משתנים, חיצוניים ופנימיים. אין אומה אנושית הדומה לגמרי לרעותה.

היו אומות ניידות ואומות ניחות, אומות של אלפים ואומות של מיליונים, אומות המאוחדות סביב דגל של אמונה ואומות המאוחדות סביב דגל של בית-מלוכה. במאות השנים האחרונות, בהתגבר התרבות ה"מערבית", האירופית, על כל התרבויות האחרות, התגבשה האומה המודרנית, שהיא בראש וראשונה שותפת של מולדת. אומה מודרנית זו היא מיבנה רוחני ופונקציונלי כאחד. היא תאמה את התפתחות הטכניקה האנושית, את דפוסי הייצור והמיסחר, את צורכי-הביטחון. היא תאמה גם תהליכים רעיוניים.

המשק המודרני של התקופה התעשייתית חייב את השליטה ביחידה כלכלית גדולה, המבטיחה חומרי-גלם ושוק בטוח. כלי-הנשק החדישים — הרובה, התותח, ואחרי

לך המיקלע — חייבו מערכת-הגנה שרק אומה בעלת-ממדים יכלה לשאת בה, ובאותה שעה נחלשה הדת ככוח המניע ציבורים גדולים, ועלתה קרנה של היחידה התרבותית הלאומית, שהיתה לה (לרוב) שפה משותפת, מסורת תרבותית משותפת, לכן גם "תרבות לאומית" משותפת.

● הכפר העולמי

במאה העשרים התיישנו רבים מן המושגים האלה. התפתחות הטכניקה הכלכלית והצבאית רוקנה את המיסגרת של מדינת-האומה מתוכנה המעשי.

שום אומה לא יכלה עוד להסתגר בדלת אמותיה הכלכליות, מפני שנוקקה לחומרי-גלם מכל העולם ולשווקים הרבה יותר גדולים כדי להחזיק מעמד בהתחרות. שום מדינה לא יכלה עוד להגן על עצמה לבדה, מול פני כלי-הנשק אדירי-העוצמה שנועדו במאה זו — תחילה המטוס והטנק, ולאחר-מכן הפצצה הגרעינית והטיל חובק-העולם. גם מבחינה תרבותית פרץ הקולנוע, ואחריו הטלוויזיה, את המיסגרת הלאומית הצרה, ונוצרו אופנות תרבותיות עולמיות אחידות.

על כן ניבאו מוטב המוחות, בשלישי הראשון של המאה ה-20, כי ימיה של האומה ספורים.

המיסגרת הלאומית, שקמה מתוך צורך חומרי ונפשי בן-זמנו, הפכה עתה מיכשול בדרך להתקדמות, ואחד דינה — להיכחד. סוף-סוף, אחרי דרך ארוכה-ארוכה של יסורים ותלאות, יגיע המין האנושי אל מחוץ-הפצו הסביר — חברה כלל-אנושית מאוחדת, תחת מימשל כלל-עולמי, דמוקרטי וליברלי, המונחה על-ידי ההגיון הצלול.

תיקוה זו התערערה במיקצת בפרוס השליש השני של המאה, כאשר תנועות חשוכות ופראיות, לאומניות-קיצוניות, השתלטו על ערש התרבות המערבית. הפאשיזם של בניטו מוסוליני, הנאציזם-לסציונליזם של אדולף היטלר, ושלל תנועות קטנות יותר שחיקו את הגדולות, האפילו על שמש הקידמה הליברלית האוניברסלית. המישטר הסובייטי של יוסף ויסרינוביץ' ד'ז'וגאשווילי-סטאלין, שגם הוא הניף בסוף את דגל הלאומנות לצד דגל הקומוניזם, לא היה שונה מהן בשיטותיו.

אולם הגל הפאשיסטי נשבר במלחמה, ושוב הונף הדגל הליברלי, שהתיימר להיות בלתי-לאומי וכלל-עולמי. האינטרמצו המחרדי של הפאשיזם נראה כתאונה היסטורית, הריגה ותדפועמית, והמיעד אל החברה הכלל-אנושית נמשך. סיסמות כמו "הכפר העולמי" ו"עולם אחד" פשטו בעולם בשלהי מלחמת-העולם השנייה, באותה עת שבה התפוצצה פיצצת-האטום הראשונה במרכז הירושמית.

היו שסברו כי הדרך אל החברה הכלל-אנושית מובילה דרך שובי-בונים: הקמתן של חברות מרחביות עולמיות, שבה תאבד הלאומנות בהדרגה את שארית כוחה.

כדוגמה לכך נראתה ברית-המועצות, ולאחר מכן הגוש הקומוניסטי האדיר, המש-תרע מברלין ועד ללאדינוסטוק, שבו נפתרה — כך היה נראה — הבעייה הלאומית תחת דגל של אידיאל על-לאומי מאחד. "לפועלים אין מולדת", אמרו הנביאים הרישמיים של גוש זה, קארל מרקס ופרידריך אנגלס, בחינשר המיפלגה הקומוניסטית, עוד בפברואר 1848.

אמנם, כאשר נולד, בעיקבות מלחמת-העולם השנייה, הצורך הדחוף לכונן כלכלה אירופית משותפת, יחד עם שותפות מדינית וצבאית, השמיע שאל דה-גול מילה של אזהרה. הגנרל הצרפתי גבה-הקומה, בעל אחד המוחות המדיניים הבהירים ביותר בדורו, הזהיר מפני הנסיון לבטל את האומות, וקרא לכינון "אירופה של מולדות", שבה תשמור כל אומה על מדינתה הריבונית, לפחות להלכה, אך אידיאליסטים רבים ראו גם בכך רק שלב-ביניים, תחנה בדרך לכינון אומה מערב-אירופית מאוחדת. בארצות-הברית החל עוד לפני 200 שנה הנסיון השאפתני לכונן "אומה" סיני-תטית של מהגרים. בני ארצות ותרבויות רבות, במדינת-ענק חובקת-יבשת, גם זה נראה כשיטה להתגברות של הלאומנות הצרה. ההרסנית, המיושנת, של "העולם הישן", שאין לה תקומה ב"עולם החדש" הרציונלי והמשוחרר.

● חומרי-נכס נכול

במהלך תשמ"א נראה כאילו כל התיקוות והחזונות האלה נמוגו זה מכבר. ברחבי כדור-הארץ הרימה הלאומנות את ראשה. בורשה ובפז סזוואדור, בקאבוד ובבלפאסט, כנתניה ובשכם, חגגה הלאומנות הצרופה. כאשר התפוצצה בימים האחרונים של תשמ"א פצצה במלון גדול בפאריס, משכה המישטרה הצרפתית בכתפיה והשמיעה השערה לגבי זהות המתנקשים: "פלסטינים הלוחמים בישראל, באסקים הלוחמים בספרד, ארמנים הלוחמים בתורכיה, או קראואטים הלוחמים ביוגוסלביה..."